

Kaksi erilaista vertaistukiryhmää — vuorovaikutusrakenteiden vertailu

Artikkeli käsittelee vuorovaikutusta mielenterveyspotilaiden omaisten vertaistukiryhmissä. Tutkimuksessa tarkastellaan, miten ja millaiseksi vertaistuki rakentuu omaisten ja ohjaajien välisen vuorovaikutuksen tuloksena. Aineistona ovat videonauhoitteet kahdesta ryhmästä. Artikkelin esittelee näille ryhmille ominaisia vuorovaikutuskäytänteitä ja niiden eroja. Ensimmäisessä vertaistukiryhmässä vuorovaikutus rakentuu omaisten toisiaan seuraavien puheenvuorojen ja toisessa ryhmässä ohjaajan antamien tehtävien ympärille. Vuorovaikutus on tehtäväryhmässä epäsymmetrisempää kuin omaisten puheenvuoroihin keskittyvässä ryhmässä, jossa ohjaajan vuorovaikutustoiminta on samankaltaista kuin ryhmäläisten. Tehtäväkeskeisessä vuorovaikutuksessa ohjaaja kysyy ja ryhmäläinen vastaa. Vertaistukiryhmiä järjestävien onkin tärkeätä harkita tehtävien tekemisen ja kokemukseksen puheen osuutta ryhmätoiminnassa.

MIIA MÄNNIKÖ

JOHDANTO

Vertaistuki ja vertaistukiryhmät ovat keskeinen tukimuoto yhdistyksissä, joiden jäseniä yhdistävät samankaltaiset elämäkokemukset, -kriisit tai vaikeudet. Vertaistuen periaatteina pidetään vapaaehtoisuutta, yhteisöllisyyttä ja vastavuoroisuutta (Vuorinen 2002, 7–8). Vertaistukiryhmä määritellään toisten auttamiseen ja tukemiseen tähtääviksi vastavuoroisiksi suhteiksi, joissa samankaltaisia elämäkokemuksia ja kriisiytyneitä elämäntilanteita käsitellään yhdessä (Hyväri 2005, 215)¹. Vertaistukiryhmän kuvataan tarjoavan parhaimmillaan kokemuksen kuulluksi tulemisesta, kohtaamisesta ja empatiasta (Mead ym. 2001, 135, Mykkänen-Hänninen 2007, 27). Useimpien suomalaisten mielenterveyspotilaiden omaisyhdistysten keskeinen perustamissyy onkin ollut omaisten tarve keskustella muiden omaisten kanssa, toisin sanoen vertaistuki (esim. Männikkö ym. 2008).

Samalla kun vertaistuen tarjoaminen on keskittynyt paljolti sosiaali- ja terveysalan järjestöihin, on sen ja ammatillisuuden välisestä suhteesta keskusteltu runsaasti (esim. Niemelä 2003). Huomion kohteena on ollut erityisesti ryhmäohjaa-

jana toimivan henkilön tausta; onko hän ammatillainen vai ”puhtaasti” vertainen. On esitetty, että ammatillainen ei voi ohjata vertaistukiryhmää, koska tällöin ryhmässä on muita kuin vertaisia. (Rajamäki 2009, 6.) Toisaalta vertaistukiryhmiä on jaoteltu ammatillais- ja vertaisvetoisiin ryhmiin korostaen, että kaikkien vertaistukiryhmien ei tarvitse toimia samoilla periaatteilla (Nylund 2000, 69–73).

Tämän tutkimuksen kohteena ovat vertaistukiryhmät, joita voidaan luonnehtia edellä mainittuun keskusteluun viitaten niin sanotuiksi puhtaiksi vertaistukiryhmiksi. Niiden ohjaajat eivät siis ole sosiaali- tai terveysalan ammatillaisia. Näissä ryhmissä vertaiset tuottavat yhdessä ryhmän vuorovaikutusrakenteen orientoituessaan aktiivisesti ja vastavuoroisesti toinen toistensa puheeseen (vrt. Kuuskoski 2003, 31, Nylund 2004, 187). Keskustelu on yhteistoiminnallista, koska kukaan puhujista ei voi yksinään päättää siitä, miten hänen puheenvuoronsa tulkitaan (Juhila 2004, 167). Tulkinta syntyy aina yhdessä keskusteluun osallistuvien kanssa. Tämän tutkimuksen keskiössä ovat kahdessa erityyppisessä ryhmässä muodostuvat vuorovaikutusrakenteet.

Mielenterveyspotilaiden omaisten ryhmien vuorovaikutusprosessia ei ole tähän mennessä juurikaan tutkittu. Tässä tutkimuksessa vuorovaikutusprosessilla tarkoitetaan ryhmäkeskusteluissa toistuvaa rakennetta esimerkiksi siitä, kuka puhuu, kenelle puhe osoitetaan ja milloin puhutaan. Aiempi tutkimus on ollut etupäässä ryhmien vaikuttavuuden arviointia, jolloin ryhmiin osallistumisen on havaittu vähentäneen omaisten kuormittuneisuutta (Chou ym. 2002, Magliano ym. 2005, Stengård 2005). Vertaistukiryhmäkokemuksia taas on selvitetty haastatteleamalla ryhmiin osallistuneita omaisia ryhmän päättymisen jälkeen. Näissä tutkimuksissa ryhmiä on kuvattu ainutlaatuisina paikkoina jakaa elämäkokemuksia samankaltaisia asioita kokeneiden ihmisten kanssa (Karp ja Tanarugsachock 2000, Palomäki 2005). Omaisten tarinien rakentumista ja vertaistukiryhmäkokemusta on selvitetty ja vertailtu vertaisryhmäkontekstissa ja ryhmän jälkeisessä haastattelussa, joista löydettiin kaksi erilaista tarinaa, omaisten ja tulokkaan (Harsu ym. 2010). Esimerkki etnografisesta osallistuvaan havainnointiin perustuvasta omaisryhmätutkimuksesta on Karpin (2000) tutkimus, jossa tarkasteltiin omaisten elämäkuvauksia omaisryhmäkontekstissa.

Suomessa on tehty vain muutamia tutkimuksia, joissa vertaistukiryhmien vuorovaikutuskäytäntöjä on tarkasteltu autenttisia keskustelutilanteita analysoimalla, kuten tässä tutkimuksessa. AA-ryhmäkontekstissa on tutkittu yksittäisten ryhmäläisten puheenvuorojen kytkeytymistä toisiinsa. (Arminen 1998, 2001.) Halonen (2002) tutki myllyhoidon ryhmäterapiaa, joka perustuu AA-ideologiaan. Ryhmissä päihdeterapeutit olivat AA:laisia alkoholisteja. Tutkimuksessa havaittiin, että päihdeterapeutin kysymykset heijastivat ja loivat kontekstia, jossa terapeutti asettui kokeneeksi ja tietäväksi kysyjäksi. Kysymysten avulla terapeutti ohjasi potilasta myöntämään riippuvuutensa tai pyrki osoittamaan potilaan vastarintaa. Rajamäki (2009) selvitti keskusteluanalyysin keinoin vertaisten ja ammattilaisohjaajien huolenkerrontaa ja siihen vastaamista mielenterveyspotilaiden omaisten vertaistuellisissa ryhmässä, jossa keskityttiin masennuksen ryhmämuotoiseen hoitoon. Ohjaajien ja vertaisten huolenkerrontaan vastaamisessa havaittiin eroja, kuten se, että huolenkerronnasta pois päin ohjaavia vuoroja käyttivät ryhmässä vain ohjaajat.

Tässä artikkelissa tarkastellaan vuorovaikutuksen rakentumista mielenterveyspotilaiden

omaisten vertaistukiryhmissä. Aineiston analyysissä käytetään keskusteluanalyysin välineitä, kuten ryhmäläisten ja ohjaajien puheenvuorojen määrällistä tarkastelua ja vuorovaikutustoiminnan analyysia. Niiden avulla jäsennetään vertaistukiryhmien vuorovaikutuksen kokonaisrakenteet. Vuorovaikutuksen kokonaisrakennetta on tutkittu myös lääkärin ja homeopaatin vastaanottotyössä. Sen on todettu olevan tärkeä koko vastaanottotyötä ohjaava rakenne, joka osoittaa työskentelyn peruslogiikan ja sen, miten vastaanotolla edetään vaiheittain kohti tavoitetta (Ruuvsuuri 2000, Lindfors 2005).

Tässä tutkimuksessa verrataan kahden mielenterveyspotilaiden omaisten vertaistukiryhmän vuorovaikutuskäytänteitä. Tutkimuksessa kysytään millaiseksi vuorovaikutuskäytänteet rakentuvat näissä vertaistukiryhmissä ja selvitetään, millaisina vertaistukiryhmille tyypillisenä pidetty osallistujien tasa-arvoisuus ja kokemusten vastavuoroinen jakaminen näyttäytyvät, kun analysoidaan ryhmien vuorovaikutusta.

TUTKITTAVIEN VERTAISTUKIRYHMIEN ESITTELY JA VIDEOAINEISTON KUVAUS

Artikkelin aineistona on osa Omaiset mielenterveysryhmien tukena Tampere ry:n Vertaistuki omaisryhmissä -tutkimusprojektissa² kerätystä tutkimusaineistosta, kahden vertaistukiryhmän videonnit luonnollisissa ryhmätilanteissa. Tutkija käynnisti videokameran ja erillisen ääntä tallentavan laitteen ryhmätallassa, mutta vertaistukiryhmätapaamisissa olivat läsnä vain ryhmäläiset.

Molemmissa vertaistukiryhmissä (ryhmät A ja B) ohjaajina toimi kaksi omaista. Ryhmä B:n osalta nauhoitettiin sen kaikki 10 tapaamista ja ryhmä A:n osalta kahdeksan peräkkäistä tapaamista. Ennen aineiston keräämistä tutkija esitteli tutkimusta ja osallistujille annettiin tilaisuus esittää kysymyksiä. Samalla he allekirjoittivat suostumuksen tutkimukseen. Koko aineisto käsittää yhteensä 31 tuntia videoitua ja noin 900 sivua litteroitua vuorovaikutusta (fonttikoko 12, riviväli 1,5), josta tässä tutkimuksessa analysoitiin noin 310 sivua. Litteraatiossa kaikki osallistujien tunnistamisen mahdollistavat tiedot on muutettu.

Ryhmien toiminta erosi lähtökohdiltaan toisistaan siinä, kuinka ohjattua keskustelua oli. Ryhmän A toiminta oli määritelty avoimeksi keskusteluryhmäksi ensisijassa pitkään sairastaneiden ikääntyville omaisille. Kokoukset olivat kahden viikon välein ja kestivät kaksi tuntia kerralla.

laan. Ryhmän A aineistoa on siten yhteensä 16 tuntia. Ryhmä oli toiminut useita vuosia ja tapaamiset jatkuivat aineiston keräämisen jälkeenkin. Uusien osallistujien oli mahdollista tulla mukaan jokaisella tapaamiskerralla, mutta ryhmässä kävivät pääasiassa samat omaiset. Kuhunkin tapaamiseen osallistui kymmenestä viiteentoista ryhmäläistä.

Ryhmä B kokoontui viikon välein puolitoista tuntia kerrallaan. Sen osalta tutkimuksen aineistoksi videoitiin koko ryhmän elinkaari, 15 tuntia. Ryhmään ei otettu uusia ryhmäläisiä ensimmäisen tapaamiskerran jälkeen. Ryhmään osallistui viisi ryhmäläistä. Ryhmässä käytettiin ryhmämallia³, joka määritteli kunkin tapaamisen aiheen ja tehtävät. Yksi ryhmäkerta koostui muutamasta tehtävästä ja ryhmäkerran lopussa suoritettavasta itsearviointitehtävästä. Ryhmämallin ohjaajien oppaassa korostetaan, että tehtävät tulee tehdä ryhmän tarpeiden mukaisesti ja kyseessä on ensi sijassa vertaistukiryhmä. Omaisjärjestössä molemmat tutkimusryhmät ymmärrettiin vertaistukiryhminä, koska kaikki ryhmään osallistuvat, myös ohjaajat, olivat omaisia.

Tässä artikkelissa analysoidaan videoiduista ja litteroiduista tapaamisista kummankin ryhmän osalta kolmas, viides ja kahdeksas kokoontuminen. Ryhmässä B näiden kertojen aiheina olivat paineiden tunnistaminen, menetyksen kokeminen ja surutyö sekä tukiverkoston kartoitus.

Aineiston analyysi oli kaksivaiheinen ja siinä sovellettiin keskusteluanalyysiä. Ensimmäisessä vaiheessa laskettiin miten puheenvuorot jakautuvat osallistujien kesken kolmella eri ryhmäkerralla. Lisäksi selvitettiin, miten vuorovaikutus jakautui ohjaajien välillä, ryhmäläisten välillä sekä ryhmäläisten ja ohjaajien välillä. (vrt. West 1984, 57, 99, 129.) Tämän jälkeen analysoitiin keskusteluanalyysiä soveltaen molempien vertaistukiryhmien kolmas kokoontuminen tutkimalla keskusteluiden etenemistä puheenvuoro puheenvuorolta.

Keskusteluanalyysin tutkimuskohteena ovat keskustelukäytännöt eri tilanteissa. Keskusteluanalyysisessä tutkimuksessa tarkastellaan toimijoiden yhdessä rakentamaa vuorovaikutustilannetta puheenvuoro puheenvuorolta etenevänä aikaansaannoksena. Monissa institutionaalisissa ympäristöissä keskustelulla on vakiintunut kulku ja kokonaisrakenne, jossa aloituksen ja lopetuksen välissä on joitakin keskustelusta toiseen samankaltaisena toistuvia piirteitä. (Peräkylä 1998, 197.)

Seuraavaksi tarkastellaan, millaisiksi ohjaajien ja ryhmäläisten asemat muodostuvat vertaistukiryhmissä ja millaisia ovat ryhmien vuorovaikutuksen kokonaisrakenteet.

TULOKSET

OSALLISTUJIEN ASEMA VERTAISTUKIRYHMISSÄ TARKASTELTAESSA PUHETTA MÄÄRÄLLISESTI

Puhetila määritellään käytettyjen puheenvuorojen lukumäärinä. Puhetilan jakautuminen antaa kuvan siitä, kuinka symmetrisesti puhetila jakautuu ryhmäläisten ja ohjaajien välillä. Symmetrisyyttä tarkastellaan myös laskemalla, keiden välinen vuorovaikutus on eri ryhmässä hallitsevaa (vrt. West 1984).

Puhetilan jakautuminen

Kuviossa 1 esitetään puheenvuorojen määrällinen jakautuminen ohjaajien ja ryhmäläisten kesken kolmannen, viidennen ja kahdeksannen tapaamisen aikana. Yhden ryhmäkerran kaikki puhe on määritelty puhetilaksi ja analyysissä tarkastellaan ohjaajien ja ryhmäläisten käyttämää puhetilaa suhteessa koko puhetilaan. Ryhmässä käytetyn puhetilan katsotaan kuvaavan ryhmäläisten ja ohjaajien asemaa ja roolia ryhmässä.

Kuviosta 1 havaitaan, että ryhmässä A ryhmäläiset yhdessä saavat enemmän puhetilaa kuin ohjaajat. Yksilöittäin tarkasteltuna puhetila jakautuu kuitenkin tasaisesti siten, että ohjaajien ja ryhmäläisten puheenvuorojen määrä on lähes sama. Ryhmässä B ohjaajat ottavat huomattavasti enemmän puheenvuoroja kuin kukin ryhmäläinen ja myös yksilöittäin tarkasteltuna ohjaajat puhuvat huomattavasti enemmän kuin ryhmäläinen.

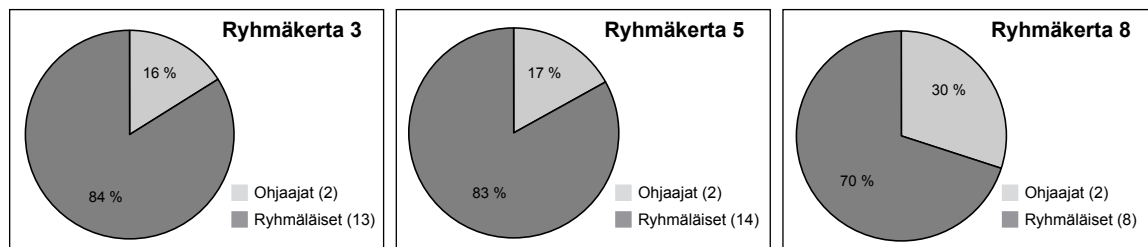
Vuoronvaihtojen lukumäärät ja suunnat kertovat, miten ryhmässä mukana olevat jatkavat toistensa puhetta. Tämän osoittimena on käytetty vuoronvaihtoa, joka on siirtymä kahden toistaan seuraavan puheenvuoron välillä. Laskenta näyttää, keiden välillä puhe tapahtuu ryhmässä.

Vuoronvaihdossa on merkittäviä eroja ryhmän A ja ryhmän B välillä. Sen sijaan vuoronvaihdot tapahtuvat ryhmäkohtaisesti hyvin samalla tavalla eri tapaamiskerroilla. Ryhmässä A ryhmäläiset puhuvat pääasiassa toisilleen, kun taas ryhmässä B suurin osa keskusteluista tapahtuu ryhmäläisten ja ohjaajien välillä. Tämän perusteella ryhmässä A ohjaajien asema on hyvin samanlainen kuin ryhmäläisten asema ja omaiset keskustelevat pääasiassa keskenään, kun taas ryhmässä B ohjaajien asemat rakentuvat erilai-

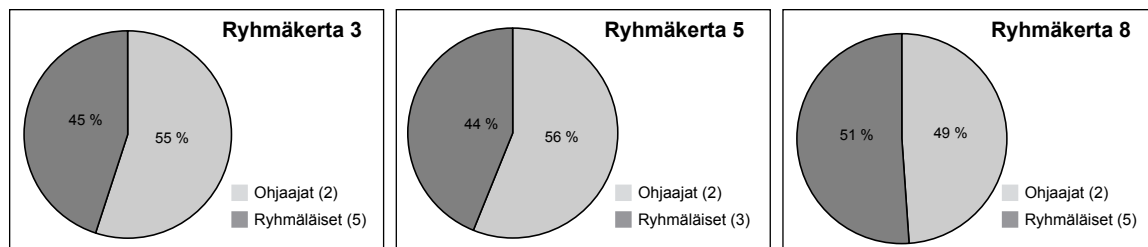
Kuvio 1.

Prosenttiosuudet ohjaajien ja ryhmäläisten yhteisten puhevuorojen lukumääristä

Ryhmä A

Ryhmä B

Taulukko 1.

Erialaisten vuorovaihtojen osuudet (%) vertaistukiryhmissä.

	Ryhmä A			Ryhmä B		
	3.kerta	5.kerta	8.kerta	3.kerta	5.kerta	8.kerta
Ryhmäläinen-ryhmäläinen	70	67	45	10	2	11
Ryhmäläinen-ohjaaja sekä ohjaaja-ryhmäläinen	28	32	51	72	84	80
Ohjaaja-ohjaaja	2	1	4	18	14	9

seksi kuin ryhmäläisten asemat. Ryhmässä B keskustelu tapahtuu ohjaajan kautta ja ohjaajan välittämänä, joten ohjaajalla on siis hallitsevampi asema kuin ryhmässä A. Ryhmissä muodostuukin hallitseva ja vuorovaikutusta kontrolloiva asema niille henkilöille, jotka puhuvat määrällisesti enemmän (ks. Ruusuvuori ja Tiittula 2005). Tämä tapahtuu esimerkiksi ryhmässä B ohjaajan käsitellessä suurinta osaa ryhmäläisten puheesta itselleen osoitettuna

Puhetilan ja vuorovaihtojen jakautumisen laskenta kertoo, että ryhmässä A ohjaajan ja ryhmäläisten asema on symmetrinen ja ryhmässä B puolestaan epäsymmetrinen siten, että ohjaajilla on hallitsevampi asema. Seuraavaksi käsitellään vertaistukiryhmien vuorovaikutuksen kokonaisrakenteita, joiden avulla hahmotetaan vuorovaikutusvaiheiden logiikkaa, vuorovaikutuksen kul-

kuu ja osallistujien tehtäviä ryhmätapaamisen eri vaiheissa.

VERTAISTUKIRYHMIEN VUOROVAIKUTUKSEN KOKONAISRAKENTEET

Analyysissä tarkastellaan jokaista puhevuoroa toimintana ja tämän avulla pystytään hahmottamaan vertaisryhmäkohtainen vuorovaikutuksen kokonaisrakenne, joka koostuu toimintajaksosta. Kaavioissa 1 ja 2 esitetään molempien vertaistukiryhmien osalta vuorovaikutuksen kokonaisrakenne ja kutakin kokonaisrakenteen vaihetta kuvaava keskeinen toimintajakso, joka toistuu aina uudelleen keskustelun kuluessa. Ohjaajat ja ryhmäläiset tuottavat ryhmäkerrasta toiseen samanlaisen kokonaisrakenteen ja toimintajaksot (vrt. Byrne ja Longe 1984, Ruusuvuori 2000, 22–56).

Kaavio 1.

Ryhmän A kokoontumisten kokonaisrakenne

- 1) Ohjaaja aloittaa ryhmäkerran
- 2) Omainen kertoo tilanteestaan
- 3) Ryhmäläiset antavat minimipalautetta, tekevät tarkentavia kysymyksiä ja kertovat puheenvuorosta virinneitä ajatuksia
- 4) Ohjaaja päättää ryhmäkerran ja kiitetään ryhmäkerrasta

Jaksot 2 ja 3 toistuvat niin monta kertaa kuin ryhmässä on osallistujia.

Ryhmän A vuorovaikutuksen kokonaisrakenteessa keskeisen jakson muodostaa omaisen kerrota omasta elämäntilanteestaan. Ryhmässä B vuorovaikutuksen kokonaisrakenne rakentuu lähinnä tehtävien ympärille. Samankaltaiseksi näissä kahdessa vertaistukiryhmässä muodostuvat ryhmän aloitus ja lopetus. Ryhmien aloitukselle ja lopetukselle on ominaista, että nämä tekee ryhmän ohjaaja.

Seuraavassa eritellään tarkemmin toimintajaksojen toteutumista aineisto-esimerkkien avulla.

(Ryhmä A. Ryhmäkerta 3. Rivit 78–90)

78 ohjaaja 1:	totta kai juotte loppuun kaikessa rauhassa mutta (.)
79	alotetaan keskustelua meitä on nyt näinkin paljon (.)
80	sadeilmana ilmalla koolla <u>tervetuloa</u> vaan kaikki mukaan (3)
81	sitten tuo informaatio tosta (.)
82	Ilonan päivästä se on todella nytten tuleva maanantai (1)
83	viime vuonnahan oltiin vastaavana päivänä niin Kuopion reissulla käymässä (.)
84 ohjaaja 2:	linja-auton kanssa (1) mutta (.)
85 ryhmäläinen 8:	<u>kuka haluaa aloittaa tämän päivän kierroksen</u> (2)
86 ryhmäläinen 6:	alota sinä
87 ryhmäläinen 10:	niin kerrankin
88 ohjaaja 2:	( ) kerran niin
89 ryhmäläinen 10:	kun aina oot viimeisenä
90 ohjaaja 2:	kerrankin alotat ensin ettei oo (.)
	mm
	lähes viimeisenä

Ohjaaja 1 osoittaa rivillä 78, että kahvin saa juoda loppuun, mutta keskustelua ei käydä enää vapaamuotoisesti pienryhmissä, vaan siirrytään yhteiseen keskusteluun. Tämän jälkeen ohjaaja aloittaa virallisesti ryhmäkerran toivottamalla ryhmäläiset tervetulleeksi (rivi 79), jonka jälkeen käydään ryhmälle A tyypilliseen tapaan keskustelua siitä, kuka omaisista käyttää ensimmäisen puheenvuoron (jakso 1). Neuvottelussa päädytään siihen, että ryhmäkerran ensimmäisen omaisen puheenvuoron käyttää toinen ryhmänohjaaja. Keskustelussa tämä käytäntö osoitetaan poikkeaa-

Kaavio 2.

Ryhmän B kokoontumisten kokonaisrakenne

- 1) Ohjaaja aloittaa ryhmäkerran
- 2) Ohjaaja antaa tehtävän
- 3) Tehtävä tehdään ohjeiden mukaan, jonka jälkeen pääasiassa ohjaaja ja ryhmäläinen keskustelevala tehtävästä
- 4) Ohjaaja päättää ryhmäkerran ja kiitetään ryhmäkerrasta

Jaksot 2 ja 3 toistuvat sen mukaisesti, kuinka monta tehtävää ryhmäkerran aikana tehdään.

Vuorovaikutuksen kokonaisrakenne ryhmässä A
Ryhmäkerran aloittaa ohjaaja. Ryhmässä A aloitus on lyhyt tervetuloitovotus (rivit 78 ja 79) ja tämän jälkeen neuvotellaan lyhyesti, kuka käyttää ensimmäisen puheenvuoron omasta tilanteestaan. Neuvottelun jälkeen kukin omainen vuorolleen kertoo tilanteestaan. Vuorot määräytyvät istumajärjestyksessä sen jälkeen, kun ensimmäinen puhuja on päätetty. Seuraava lainaus kuvaa vuorovaikutuksen kokonaisrakenteen jaksoa 1, jossa ohjaaja aloittaa ryhmäkerran. Litteroinnissa käytetyt merkit on esitetty viitteessä⁴. Lainauksissa on alleviivattu analyysin kannalta keskeiset kohdat.

vaksi ja normaalikäytännöksi kerrotaan, että ohjaaja käyttää yleensä viimeisen tai lähes viimeisen puheenvuoron (rivit 82–90).

Kokonaisrakenteen jakso 2, jossa Omainen kertoo tilanteestaan, on tavallisesti usean minuutin mittainen yhden omaisen monologimainen kertomus. Kukin omainen puhuu vuorollaan ja muut ryhmäläiset asettuvat kuulijoiksi. Omaisen puheenvuorossa kuvataan usein omaa elämäntilannetta sekä sairastuneen läheisen elämää. Seuraavassa lainauksessa näytetään, miten puheenvuoro siirtyy ryhmäläiseltä toiselle.

(Ryhmä A. Ryhmäkerta 3. Rivit 291–307)

- 291 ryhmäläinen 1: ei mulla enää mitään saa jatkaa vaan
292 ryhmäläinen 6: jaa
293 ryhmäläinen 1: ole hyvä
294 ryhmäläinen 5: tää välillä rönsyää tää puhe
295 ryhmäläinen 4: mm
296 ohjaaja 2: mm
297 ryhmäläinen 6: no tota
298 ryhmäläinen 4: toi on tärkeä asia toi kuulo
299 ryhmäläinen 6: Virpillä on meneillään semmonen aika mukava ja hyvä kausi ollu jo
300 heinäkuun lopulta että (.) sitä on nyt sitten ollu jo reilu kaks kuukautta ja
301 se tuntuu aika hyvältä ja pitkältä ajalta että (.) hän ei oo ollu semmonen
302 (.) ää niinkun millään lailla niinkun aggressiivinen eikä psykoottinen
303 eikä oo niin tota sillä puhelimella niinkun (.) pommittanu että hyvin
304 rauhallisesti ja (.) tasaisesti ollu ja ei oo kyselly semmosia hankalia
305 kysymyksiä niinkun hän silloin (.)viime vuonna kyseli ja (.) et siinä
306 mielessä on niinkun helpompaa tavallaan niinkun hänen kanssaan
307 olla vuorovaikutuksessa (.)

Lainauksessa ryhmäläinen päättää puheen-
vuoronsa ja siirtää vuoron seuraavalle omaiselle
sanoessaan ”ei mulla enää mitään saa jatkaa
vaan” (rivi 291). Rivillä 293 puhuja vielä vahvis-
taa puheenvuoron siirtymisen seuraavalle sano-
malla ”ole hyvä”. Ohjaaja ei osallistu puheen-
vuoron siirtämiseen, vaan puheenvuoro siirtyy
ryhmäläisten välillä. Omainen aloittelee kerron-
taansa ja ottaa puhetilaa itselleen riviltä 297 al-
kaen todetessaan ”no tota”. Kokonaisrakenteen
jakso Omainen kertoo tilanteestaan alkaa riviltä

299, jolloin omainen aloittaa kerronnan sairastu-
neen läheisen voinnin kuvaamisella. Tässä ku-
vauksessa sairastuneen läheisen elämäntapahtu-
mat ja omaisen omat tuntemukset läheisen tilan-
teesta kietoutuvat kiinteästi toisiinsa (esim. rivit
301–305)⁵.

Seuraava lainaus on jaksosta 3, jossa omaisen
kerrottua tilanteestaan ryhmäläiset antavat mini-
mipalautetta, tekevät tarkentavia kysymyksiä
kertojalle ja kertovat puheenvuorosta virinneitä
ajatuksia.

(Ryhmä A. Ryhmäkerta 3. Rivit 476–493)

- 476 ryhmäläinen 7: joo (.) se tykkää siitä (.) no Sepolla ihan hyvin menee mutta kyllähän se
477 tietysti aina on jos (.) jos se ei vaan silloin neljän aikaan oo kotona niin
478 kyllä mä aattelen että mitähän sille on tapahtunu mutta mää jo (.)
479 seuraava ajatus on että no jos olis jotain tapahtunu niin mulle olis soitettu
480 ryhmäläinen 6: mm
481 ryhmäläinen 7: ja mä oon ihan rauhallinen se ite soittaa sitten mulle (1) se on jossakin sit
482 ei oo ehtiny (.) oleen siinä huoneessa
483 ryhmäläinen 8: ni
484 ryhmäläinen 6: onks siel jonkinlainen valvonta kuitenkin niinkun
485 ryhmäläinen 7: ei ei siellä oo valvontaa ollenkaan (.) on siellä ohjaajat ja sitten niinkun (.)
486 mutta ei oo ei oo tota niinkun yö- eikä viikonloppuvalvontaa ei oo
487 ryhmäläinen 6: niin et ne on keskenään siä sitten
488 ryhmäläinen 7: niin eikä Seppokaan tapaa ei sillä ketään oo siellä sillain että se (.) jonka
489 kanssa niinkun tekee seuraa siellä (.) ei ei sillä oo siellä semmosta että (.)
490 se on kauheen arka se ei tota se ei niinku itte itte sitä hanki sitä kaveria
491 että jos joku tulee ja juttelee niin kyllä Seppo juttelee ja vastaa ja (.) nyt
492 siellä olikin perustettu semmonen semmonen semmonen toimikunta
493 mikähen sen nyt olis sitten

Otteessa näkyy, miten ryhmäläiset ottavat
osaa vuorovaikutukseen erilaisin keinoin, kuten
mm- tai ni – palauttein, joilla he osoittavat kuun-
televansa kertojan puhetta (rivit 480 ja 483) sekä
tarkentavin kysymyksiin (rivi 484). Riveillä 485–
486 kertojaomainen vastaa kysymykseen. Ker-
ronnan jälkeen keskustellaan omaisen puheen-
vuoron sisällöistä. Tällöin etäännyttään alkuperäi-

sestä omaisen puheenvuorosta ja joku ryhmäläi-
nen kertoo ehkä lyhyesti omasta vastaavanlaisesta
kokemuksestaan. Tällainen vuorovaikutus on
tyypillistä arkikeskustelun kertomusjakson jäl-
keistä toimintaa (Jefferson 1978).

Kokonaisrakenteen jaksot 2 ja 3 toistuvat niin
monta kertaa kuin ryhmässä on ryhmäläisiä.
Kaikki omaiset kertovat omasta tilanteestaan ja

kerrotun ympärillä käydään lyhyttä keskustelua. Ryhmänohjaajat kertovat myös vuorollaan oman omaistarinansa, joka on rakenteeltaan, juoneltaan ja muiden ryhmäläisten kysymysten ja kommenttien osalta hyvin samanlainen kuin muiden ryhmäläisten tarinat. Ohjaajien kerronta ei poikkea ryhmäläisten kerronnasta. Ohjaajat käyttävät omaisen puheenvuoron lisäksi ainoastaan ryhmä-

kerran alussa ja lopussa puheenvuorot. Tämän lisäksi he vahvistavat lyhyillä kommentteilla puheenvuoron siirtymisen ryhmäläiseltä toiselle. Useimmiten tämä tapahtuu ikään kuin kuittaamalla edellisen puhujan päätöspuheenvuoro ja mainitsemalla seuraavan kertojan nimen.

Seuraavassa kuvataan jaksoa 4, jossa ryhmänohjaaja päättää ryhmäkerran.

(Ryhmä A. Ryhmäkerta 3. Rivit 2617–2625)

2617 ohjaaja 1: kiitoksia kaikille
2618 ryhmäläinen 8: oli taas
2619 ryhmäläinen 7: kiitoksia
2620 ryhmäläinen 8: mielenkiintosta
2621 ohjaaja 1: täällä olosta
2622 ryhmäläinen 6: kiitos
2623 ryhmäläinen 1: kiitos
2624 ryhmäläinen 5: kiitos
2625 ohjaaja 2: kiitos ja tervetuloa taas kahden viikon päästä uudestaan

Virallisena ryhmäkerran päätöksenä on ohjaajan ryhmäläisille osoittama kiitos osallistumisesta ryhmään (rivi 2617), jonka jälkeen ryhmä-

läiset yhtyvät kiitoksiin (rivit 2619–2624.) Rivillä 2625 ohjaaja vielä kerran kiittää ja toivottaa kaikki tervetulleeksi seuraavalle ryhmäkerralle.

Vuorovaikutuksen kokonaisrakenne ryhmässä B
Jaksossa 1 Ohjaaja aloittaa ryhmäkerran toivottamalla kaikki tervetulleeksi ja tämän jälkeen hän kertoo tapaamisen aiheen.

(Ryhmä B. Ryhmäkerta 3. Rivit 20–21)

20 ohjaaja 1: tervetuloo nyt sitten tälleen kaikki (1) ja tänään me puhutaan (.) siitä
21 numero kolmosesta elikkä paineitten tunnistamisesta

Jo ohjaajan tekemästä ryhmäkerran aloituksesta on havaittavissa, että ryhmä toimii eri tavalla kuin edellinen. Aloituksessaan ohjaaja ilmoittaa ryhmässä käsiteltävän aiheen eli paineitten tunnistamisen (rivi 20–21.) Edellisessä ryhmässä neuvoteltiin ensimmäisen puheenvuoron käyttä-

jästä. Ohjaajan aloitus osoittaa, mihin ryhmän kerronnassa keskitytään. Ohjaaja kertoo aluksi tehtävään sisältyvän keskustelunaiheen.

Aloituksen jälkeen ohjaaja ohjeistaa ensimmäisen tehtävän. Kyseessä on kokonaisrakenteen jakso 2, jossa Ohjaaja antaa tehtävän.

(Ryhmä B. Ryhmäkerta 3. Rivit 39–44)

39 ohjaaja 1: mut nyt me ei puhuta ensimmäiseks mitään paineista vaan mä oon
40 kirjottanu tänne tämmösen otsikon kun (2) minä osaan elikkä se tarkottaa
41 teitä kaikkia ja (1) mä pyytäsin teitä vuorollaan ihan alkaa silleen että (1)
42 nyt vaan tehdään niin että te sanotte vaan ihan (1) mitä te osaatte ja
43 minkä tekemisestä te nautitte elikkä vaikka että (1) osaan vaikka (1)
44 puhua

Ohjaaja rajaa keskustelunaiheen eli hän ilmoittaa, että aluksi ei puhuta mitään paineista (rivi 39). Hän käyttää puheessaan me-muotoa eli tällöin hän osoittaa sanomansa kaikille, itsensä mukaan lukien. Ohjaaja kertoo kirjoittaneensa

otsikoksi *Minä osaan*. Otsikko koskettaa ohjaajan mukaan kaikkia ryhmäläisiä ja hän pyytää, että kukin kertoisi vuorollaan mitä osaa ja minkä tekemisestä nauttii (rivit 42–44). Tässä vaiheessa ohjaaja puhuu te-muodossa eli hän osoittaa teh-

tävän ryhmäläisille, ei ohjaajille. Näin hän tekee eron ryhmäläisten ja ohjaajien välille. Ohjaaja antaa ryhmäläisille esimerkkivastauksen, jonka myötä hän samalla luo odotuksia vastaustavalle.

Seuraava lainaus näyttää kokonaisrakenteen jakson 3, jossa toteutetaan tehtävä. Keskusteluun osallistuu kukin ryhmäläinen vuorollaan ohjaajan kanssa.

(Ryhmä B. Ryhmäkerta 3. Rivit 74–86)

- 74 (2)
75 ohjaaja 1: entäs minkäs tekemisestä sä nautit
76 ryhmäläinen 1: no vaikka hyvästä elokuvasta
77 ohjaaja 1: kiitos
78 ryhmäläinen 1: lenkillä käymisestä
79 ohjaaja 1: niin (1) niitä alkaa tulla sit pikkuhiljaa (.) entäs Sari (1) mistäs sä tykkäät (1)
80 ja mitä sä osaat
81 ryhmäläinen 2: mä tykkään musiikista (.) ja mä tykkään juora kahvia ja puhuu ihmisten
82 kanssa.
83 ohjaaja 1: hyvä
84 ryhmäläinen 2: mitäs sinä osaat mikä on sun vahvuutes
85 ryhmäläinen 2: just tää puhuminen ja kuunteleminen
86 ohjaaja 2: aha joo

Lainaus on osa keskustelusta, joka käydään ohjaajan antaman Minä osaan tehtävän ympärillä. Ohjaaja ohjaa vastaamaan esittämänsä kysymyksen toistamalla kysymyksen uudelleen jokaiselle ryhmäläiselle (rivit 75, 79 ja 84).

Keskustelu jatkuu ohjaajan kysymyksellä ”minkäs tekemisestä sä nautit” (rivi 75), johon ryhmäläinen vastaa lyhyesti ”no vaikka hyvästä elokuvasta” (rivi 76). Ohjaaja kiittää ryhmäläistä ja osoittaa tällä tavalla hänen puheenvuoronsa päättyneeksi, mutta ryhmäläinen jatkaakin vielä kertoen lenkillä käymisen nautinnolliseksi tekemiseksi. Ohjaaja toteaa, että vastauksia alkaa tulla hiljalleen ja siirtää vastaamisen seuraavalle ryhmäläiselle mainitsemalla hänen nimensä ja toistamalla tehtävänannon (rivit 79–80). Kysymyksen ryhmäläinen vastaa luettelemalla kolme asiaa, joiden tekemisestä hän pitää (rivit 81–82). Ohjaaja kiittää vastauksen riittäväksi sanomalla nopeasti ”hyvä” (rivi 83). Heti tämän jälkeen ohjaaja esittää toisen kysymyksen, jolla selvitetään ryhmäläisen osaamista (rivi 84). Ryhmäläinen vastaa toistamalla osan aikaisemmasta vastauksestaan eli hän osoittaa puheenvuorossaan, että hän on jo vastannut kysymykseen, mutta toistaa kuitenkin vastauksensa ”just tää puhuminen ja kuunteleminen” (rivi 85). Ohjaaja hyväksyy vastauksen toteamalla ”aha joo” (rivi 86). Tämän jälkeen kukin ryhmäläinen vastaa vuorollaan ohjaajan esittämään kysymykseen. Vuorovaikutuksen kokonaisrakenteeksi muodostuu haastattelu-tyyppinen kysymys-vastaus-kuittaus, jossa ohjaaja ottaa haastattelijan roolin (ks. Ruusuvuori ja Tiittula 2005).

Analyysi osoittaa, että ohjaajat käyttävät erilaisia keinoja ohjatakseen keskustelua ryhmämallin ja tehtävien mukaisiin teemoihin. Tämä on havaittavissa esimerkiksi ensimmäisessä lainauksessa ohjaajan sanoessa ”nyt me ei puhuta ensimmäiseksi mitään paineista” (rivi 39). Kokonaisrakenteen jaksossa 3 ohjaajat hallinnoivat keskustelun kulkua ja keskustelujen rönsyillä ohjaajat palauttavat ne ryhmämallin mukaiseksi. Keskustelun hallinnointia ohjaajat tekevät esimerkiksi käsittelemällä kaikkia puheenvuoroja ikään kuin itselleen osoitettuna ja esittämällä ryhmäläisille tehtävänannon mukaisia kysymyksiä. Näin he pystyvät ohjaamaan jatkuvasti tarinan kehittymistä oikeaan suuntaan (esim. rivit 75–77). Ohjaajat ohjaavat keskustelua antamalla palautetta ryhmäläisten kerronnasta (esim. rivi 83.) Ryhmässä B ohjaajat käyttävät huomattavasti enemmän palautevuoroja kuin ryhmässä A. Palauteella tarkoitetaan esimerkiksi puheenvuoroja ”aiivan”, ”joo”, ”hyvä” ja ”aika hyvä” vastauksena ryhmäläisten kerrontaan. Näillä lyhyillä puheenvuoroilla ohjaajat ohjaavat keskustelun suuntaa hieman kuin haastattelijat haastattelua (Ruusuvuori ja Tiittula 2005) tai kuin ohjaaja ohjattavaa ohjauskeskustelujen ketjuuntuviissa kysymyksissä (Vehviläinen 2001, 44). Näillä yksittäisillä sanoilla ohjaajat osoittavat, millainen kerronta on ryhmässä riittävää. Riittävä kerronta näyttäisi olevan ohjaajan tehtävänannon mukaista. Lisäksi lyhyiden puheenvuorojen avulla ohjaaja säilyttää puhumisen tilan jatkossakin itsellään.

Ohjaajan kysymys ja ryhmäläisen vastaus – vieruspariin näyttäisi liittyvän jonkinlainen oi-

kean tai väärän vastaamisen olettamus. Tämä on havaittavissa ohjaajan kommentoissa lyhyesti ryhmäläisten vastauksia. Tällainen kommentti on edellisessä lainauksessa rivillä 83 ohjaajan sanoessa ”hyvä”, jolla ohjaaja merkitsee vastauksen suotavaksi (Rapley 2001). Lausahduksella ”hyvä” merkitään joissakin kohdissa myös puheenvuoro riittäväksi. Sama ilmiö eri muodossaan on havaittavissa ryhmäkerralla toisen tehtävän yhteydessä, jolloin ryhmäläinen arvioi tekemäänsä tehtävää suhteessa ohjaajan esimerkkivastaukseen ”Mä en kerro nyt paljon, että mul on lyhytsanasempi ja

lyhyempi...” Tällöin ohjaajan työ toimii vastaamisen esimerkkinä tai kuvaamisen normina, mikä ilmenee siinä, että oma erilainen vastaus pitää selittää. Näyttää siltä, että ohjaajan esittäessä runsaasti kysymyksiä seuraa niistä runsaasti vastauksia ja ohjaajan lyhyitä kuittauksia ja kommentteja ryhmäläisen vastauksiin.

Toinen esimerkki kokonaisrakenteen jaksoista 2 ja 3 on tilanne, jossa ryhmäläiset itseksensä ensin miettivät ja kirjoittivat arviointia ryhmäkerrasta ja tämän jälkeen tehdystä tehtävästä keskustellaan ryhmässä.

(Ryhmä B. Ryhmäkerta 3. Rivit 1307–1310)

1307 ohjaaja 1: kiitos teille kaikille (.) nyt mä pyytäsin vielä teidän (1) tämän elämänkaaren ja
 1308 elämänvaiheitten jälkeen tekemään vielä sen pienen (.) itse (.)
 1309 arviointiharjotuksen jos te voisitte tehdä (4) laita sillä tavalla (2) kiitos Pirjo
 1310 (6) kiitos teille kaikille yhteisesti (6)

Ohjaaja kiittää ryhmäläisiä aikaisemmasta tehtävästä, jonka jälkeen hän pyytää ryhmäläisiä tekemään vielä itsearviointin (rivit 1307–1308). Vertaustukiryhmissä kiittäminen näyttäisi liittyvän yhden toimintajakson päättämiseen ja uuden toimintajakson aloittamiseen (rivit 1307). Ohjaaja ohjeistaa uuden tehtävän eli itsearviointitehtävän pariin käyttämällä suostuttelua, jolloin hän kuvaa tehtävää pieneksi ja lisäksi hän toteaa puheenvuoronsa lopuksi ”jos te voisitte tehdä” (rivit

1308–1310). Tämän jälkeen ohjaaja kiittää vielä kerran koko ryhmää edellä tehdystä tehtävästä (rivit 1310). Kiitosten eli toimintajakson päättämisen ja uuteen toimintajaksoon siirtymisen ris-teyskohdassa on vielä hetki aikaa viipyä itseksensä edellisen ehkä vielä mietteitä herättävän tehtävän ja keskustelujen äärellä. Seuraava lainaus on edelleen kokonaisrakenteen jaksosta 2, jossa ohjaaja ohjeistaa ryhmäläisiä tehtävän pariin ja perustelee tehtävän tärkeyttä.

(Ryhmä B. Ryhmäkerta 3. Rivit 1311–1313)

1311 Ohjaaja 2: on ennenkin puhuttu siitä että tää itsearviointiharjotus on aika tärkeä osa
 1312 koko ryhmää ajatellen (.) paitsi et siin on se selventää itselleen asioita niin
 1313 myös (.) tulee se että voi jakaa kaikkien kanssa

Ohjaaja alkaa siirtää aktiivisemmin ryhmäläisten huomiota arviointiharjoitukseen korostamalla arvioinnin tärkeyttä (rivit 1311–1312). Ohjaaja perustelee, että itsearviointin avulla voi selvittää itselle asioita ja jakaa asioita toisten ryhmäläisten kanssa (rivit 1312–1313).

Yksilötyöskentelyn jälkeen kokonaisrakenteen jaksossa 3 ohjaaja kutsuu ryhmäläiset jakamaan tehtävän herättämät ajatukset koko ryhmälle. Kukin ryhmäläinen kertoo jälleen vuorolleen tehtävän myötä syntyneet ajatukset.

(Ryhmä B. Ryhmäkerta 3. Rivit 1358–1373)

1358 ohjaaja 2: mitäs Keijolle tuli mieleen (2) mitä sä opit
 1359 ryhmäläinen 1: kirjotin että toivon liekki vaikka hiipuu ei sammu ja joskus se roihahtaa
 1360 ohjaaja 2: aika hyvä se on mun mottoni
 1361 ryhmäläinen 1: ja sit että millä tavalla (1) oppimani niin toivossa on hyvä elää sano
 1362 lapamato
 1363 ohjaaja 2: no niin justiin joo aivan (2)
 1364 ohjaaja 1: joo vähän huumoriakin sinne joukkoon
 1365 ohjaaja 2: niin mun jopa kynässäniinkin lukee toivo
 1366 ohjaaja 1: ei kannata niinku ihan ottaa niin vakavasti kumminkaa (2) ei kannata (3)
 1367 entäs Sari
 1368 (2)

- 1369 ryhmäläinen 2: no toi tärkein asia jonka oon tänään oppinu toisten kuunteleminen
 1370 tukeminen ja sit tää millä tavalla oppimani uudet asiat auttavat minua
 1371 selviytymään arjessa (.) pienenpieni toivon kipinä pitää aina olla ja
 1372 positiivisuutta ja huutoimerkki.
 1373 ohjaaja 2: hyvä (1) oikein hyvä (.) jooh.

Ohjaaja kysyy Keijolta mitä hänelle tuli mieleen, samalla ohjaaja osoittaa Keijon ensimmäiseksi puhujaksi (rivi 1358). Keijo kertoo kirjoittamansa ajatuksen, jonka ohjaaja toteaa olevan ”aika hyvä” (rivi 1360). Ohjaaja jatkaa ”se on mun mottoni”, jolloin ohjaaja osoittaa ryhmäläisen ajatuksen olevan sellainen, johon hänkin voi sitoutua. Toiseen kysymykseen ryhmäläinen vastaa humoristisesti, jonka jälkeen ohjaaja osoittaa rekisteröineensä puheenvuoron sanomalla ”no niin justiin joo aivan” (rivi 1363). Toinen ohjaaja toteaa, että ryhmäläinen käytti huumoriakin vastauksessaan ikään kuin jäsentääkseen ryhmäläisen vastauksen luonnetta (rivi 1364). Tämän jälkeen ohjaaja kertoo, että hänen kynässään lukee toivo (rivi 1365) ja hänen mukaan ”ei kannata niinku ihan ottaa niin vakavasti” (rivi 1366) eli puheenvuorollaan hän sallii huumorin käyttämisen ryhmässä. Seuraavaksi ohjaaja siirtää nopeasti puheenvuoron seuraavalle ryhmäläiselle mainitsemalla ryhmäläisen nimen (rivi 1367), joka vastaa ohjaajan kysymykseen (rivit 1369–1372) ja ohjaaja toteaa vastauksen olevan ”hyvä, oikein hyvä”. Ryhmäkerran kulkiessa kohden päätöstään näyttää sille, että ohjaajat pyrkivät erityisesti osoittamaan vastaukset oikeanlaisiksi. Kukin ryhmäläinen antaa vastauksen tehtävään jälleen vuorollaan. Tämän jälkeen kokonaisrakenteen jaksossa 4 ohjaaja kiittää ryhmäläisiä ja osallistujat yhtyvä kiitoksiin.

RYHMIEN KOKONAISSRAKENTEIDEN VERTAILU

Vertaistukiryhmien vuorovaikutuskäytännöt näytettyvät hyvin erilaisina riippuen siitä, ohjautuvatko keskustelut ryhmässä omaisen kokemuksen kerronnasta vai vertaisohjaajan ryhmään tuomista tehtävistä käsin. Tämä vaikuttaa myös siihen, millaiseksi ohjaajien ja ryhmäläisten asema ja toimijuus muodostuvat vertaistukiryhmissä.

Vuorovaikutuksen tarkastelun perusteella ryhmässä A ohjaajat ovat samankaltaisia toimijoita ryhmäläisten kanssa lähes koko tapaamisen ajan. Ryhmää A voi kutsua kokemuskokkeiseksi ryhmäksi, jossa sekä ohjaajat että ryhmäläiset kertovat ja kommentoivat arjen tapahtumia ja kokemuksiaan. Omaisen puhe on monologimaista kerrontaa, jota muut ryhmäläiset asettuvat kuuntelemaan ja josta saatetaan kysyä yksittäisiä kysymyksiä.

Sen sijaan ryhmässä B keskustelu perustuu tehtävien antamiseen, ja ohjaajien asema ja toimijuus muodostuvat erilaisiksi kuin ryhmäläisten. Vuorovaikutus perustuu tehtävien toteuttamiseen ja tehtävien mukaiseen kysymys-vastaus -rakenteeseen. Molemmista ryhmistä kuunnellaan muiden ryhmäläisten puhetta ja ryhmässä B ohjaajan sekä ryhmäläisen välistä kysymys-vastaus – keskustelua. Kuuntelun lisäksi muutama ryhmäläinen esittää molemmissa ryhmistä kysymyksen puheenvuoron omistavalle ryhmäläiselle. Seuraavassa taulukossa vertaillaan tutkittavia vertaistukiryhmiä.

Taulukko 2.

Kahden vertaistukiryhmän vertailu.

KOKEMUSRYHMÄ (Ryhmä A)	TEHTÄVÄRYHMÄ (Ryhmä B)
Kokemuskokkeinen	Tehtäväkokkeinen
Ohjaaja kertoo-omaisen kertoo	Ohjaaja kysyy-omaisen vastaa
Ryhmäläinen valitsee puheenaiheet	Ohjaaja kertoo mallin mukaiset puheenaiheet
Kaikki ryhmässä mukana olijat vastaanottajina	Ohjaaja vastaanottajana
Kuunnellaan omaisen monologia	Kuunnellaan ohjaajan ja omaisen kysymys-vastaus keskustelua
Ryhmässä kaikki aktiivisia toimijoita vuorollaan	Ryhmässä ohjaaja aktiivinen toimija ja kukin ryhmäläinen vuorollaan

Ryhmässä B ohjaajat ohjaavat keskusteluja tehtäväkeskeisesti eli sisällöllisesti. Sisällöllisellä ohjaamisella tarkoitetaan keskustelujen pitämistä ryhmämallin mukaisissa teemoissa. Ryhmässä A ohjaajilla ei ole samanlaista vastuuta keskustelujen sisällöstä, koska ryhmässä olevat omaiset tuovat ryhmään keskustelunaiheet kertoessaan omasta elämästään valitsemiaan aiheita. Ryhmäläiset rakentavat tässä ryhmässä aktiivisesti ryhmän keskusteluja.

POHDINTA

Tämän tutkimuksen kohteena olivat kasvokkain tapahtuvat vertaistukiryhmäkeskustelut, joita analysoitiin ryhmätapaamisten videoinneista. Analyysin tuloksena toinen ryhmistä nimettiin tehtäväkeskeiseksi vertaistukiryhmäksi ja toinen kokemukkeskeiseksi ryhmäksi. Tutkimuksellisilta lähtökohdiltaan tämä tutkimus erosi aiemmista mielenterveyspotilaiden omaisten ryhmiä koskevista tutkimuksista siinä, että se ei pyrkinyt arvioimaan ryhmiä niiden hyödyn tai yksilöllisten kokemusten näkökulmasta. Sen sijaan se selvitti vertaistukiryhmien vuorovaikutuksen tapaa ja havaitsi kahden ryhmän vuorovaikutustavoissa merkittäviä eroja.

Vertaistukiryhmien vuorovaikutuksen määrällinen tarkastelu osoitti, että vuorovaikutus rakentui ryhmässä erilaiseksi. Tämä oli jossain määrin odotettavissa, kun ottaa huomioon ryhmien väliset lähtökohtaiset erot. Kokemusryhmässä ohjaajien ja ryhmäläisten vuorovaikutus oli hyvin samankaltaista, ja suurin osa puheenvuoroista kulki ryhmäläisten välillä. Tehtäväryhmässä ohjaajat käyttivät paljon enemmän puheenvuoroja kuin ryhmäläiset ja vuorovaikutus oli ensisijassa ryhmäläisen ja ohjaajan välistä. Ryhmäkohtaiset tapaamiskerrasta toiseen samankaltaisina toistuvat vuorovaikutuskäytänteet osoittivat vuorovaikutuksen rutinoituvan tietynlaiseksi.

Analyysi osoitti myös, että ohjaajan aktiivisempi rooli kytkeytyi ryhmätoiminnan tehtäväkeskeisyyteen. Tehtäväkeskeisessä ryhmässä vuorovaikutuksen ohjaajavetoisuus muistuttaa taas monilta osin Rajamäen (2009) esittämiä vertaistuellisen ryhmän ammattilaisohjaajan tehtäviä ja Raevaaran (1996) kuvaamia opettajan vuorovaikutustehtäviä. Rajamäki selvitti vertaistuellisen ryhmän videoinneista keskustelunanalyysin välinein ammattilaiseksi luonnehtimansa ohjaajan vuorovaikutustehtäviä ryhmässä ja havaitsi, että ammattilaisohjaaja palautti huolenkerrontapuhetta tehtävien ja ryhmämallin suuntaan esimer-

kiksi ohjaavien kysymysten avulla, joita vertaiset taas eivät käyttäneet puheessaan. Myös tämän tutkimuksen tehtäväkeskeisessä ryhmässä vertaisohjaajat suuntasivat keskustelun kohti ryhmämallia käyttäen samankaltaisia kysymyksiä (ks. myös Halonen 2002). Raevaara (1996) taas tutki opetustilanteen vuorovaikutusrakennetta ja opettajan vuorovaikutustehtäviä luokassa ja havaitsi vuorovaikutusrakenteen etenevän siten, että opettaja kysyy, oppilas vastaa ja opettajan arvioi vastauksen. Tällainen rakenne esiintyi myös tämän tutkimuksen tehtäväkeskeisessä ryhmässä, jossa ohjaaja kysyi, ryhmäläinen vastasi ja ohjaaja arvioi vastauksen. Tutkimus tuokin näkyviin sen, kuinka vertaisohjaajan rooli alkaa vahvemmin muistuttaa ammattilaisen roolia, kun vuorovaikutus muuttuu tehtävien lisääntymisen myötä informaalisimmasta formaalisimmaksi (ks. Drew ja Heritage 1992).

Vuorovaikutuksen ohjaajavetoisuus ja muuttuminen ikään kuin ammatillisemmaksi heijastuu myös vertaistukiryhmille tyypillisenä pidettyihin osallistujien tasa-arvoisuuteen ja kokemusten vastavuoroiseen jakamiseen. Keskustelunanalyytiset tutkimukset ovat osoittaneet, että ammatillisissa kohtaamisissa osallistujien suhde ei ole koskaan symmetrinen ja tasa-arvoinen (Raevaara 2000, Vehviläinen 2001). Tilanteiden epäsymmetrisyys syntyy siitä, että ammattilainen ja asiakas toimivat kohtaamisessa institutionaalisissa rooleissa eivätkä tasa-arvoisina osallistujina. Tämä tutkimus toi esiin sen, että ryhmän tehtäväkeskeisyys tuottaa myös vertaisohjaajien kohdalla sellaisia vuorovaikutuskäytäntöjä, joissa ohjaajan ja ryhmäläisten asemat näyttävät epäsymmetrisinä.

Voidaan väittää, että tässä tutkimuksessa sovellettu keskustelunanalyytinen ote ja vertaistukiryhmien vuorovaikutusprosessien analysoiminen tuottavat ryhmien toimintatavasta monipuolisemman kuvan kuin vaikkapa vain osallistujien kokemusten rekisteröintiin perustuva malli. On kuitenkin huomattava, että toteutettujen tapausanalyysien tavoitteena ei ole ollut tuottaa kaikkiin vertaistukiryhmiin yleistettävää tietoa (Alasuutari 1999, 243–251), vaan aukaista näkökulmia vertaistukiryhmien vuorovaikutuksen tapoihin tarkastelemalla kahden erilaisen ryhmän toimintaa. Keskustelunanalyysin näkökulmasta vuorovaikutuskäytännöt tulee ensin tehdä näkyväksi, jotta voidaan keskustella näiden erilaisten vuorovaikutuskäytäntöjen mahdollisuuksista ja rajoista.

Tämä tutkimus herättääkin kysymyksen siitä, millaista vertaistukea erilaiset vuorovaikutuskäytännöt voivat tarjota. Mielenterveyspotilaiden omaisten järjestöissä käydyissä keskusteluissa on usein erotettu toisistaan omaisten tiedon- ja vertaistuen tarpeet. Samalla on käyty keskustelua ammattilaisohjaajan ja vertaisohjaajan roolista omaisten vertaistukiryhmissä. Keskusteluissa on arvioitu myös, että järjestöjen ammatillistumiskehityksen myötä tietoa ja tehtäviä painottavien vertaistukiryhmien määrä olisi lisääntynyt. Tämä tutkimus osoittaa, että järjestössä molemmat vuorovaikutuskäytännöiltään hyvin erilaisia. Näin ollen vertaistukiryhmiä organisoivien onkin tärkeää arvioida vertaistukiryhmän vuorovaikutuskäytäntöjä ja pohtia tarjottua tukea tästä näkökulmasta eikä vain ohjaavasta henkilöstä käsin.

Tämä tutkimus ei kuitenkaan voi vastata siihen, missä määrin erilaiset vuorovaikutuskäytännöt mahdollistavat vertaistuen syntymisen omaisen näkökulmasta. Saadut tulokset antavat kuitenkin viitteitä siitä, milloin omainen hyötyisi enemmän tehtävien tekemiseen keskittyvästä vertaistukiryhmästä ja milloin taas vapaamuotoisemmasta keskustelusta toisten omaisten kanssa. Tämän tutkimuksen havainnot viittaavat siihen, että tehtäväkeskeisessä ryhmässä omaisten ei ole mahdollista puhua valitsemistaan asioista yhtä vapaamuotoisesti kuin kokemukkeskeisessä ryh-

mässä. Tehtäväkeskeinen ryhmä ei siksi ehkä mahdollista akuuttien tilanteiden ja asioiden – esimerkiksi läheisen terveydentilassa tapahtuneiden muutosten – kerrontaa ja käsittelyä kuten vapaamuotoinen ryhmä. Läheisen sairastaessa on kuitenkin myös hetkiä ja aikoja, jolloin ei ole tarvetta kuvata yksityiskohtaisesti kokemuksia, vaan omiasioista on mahdollista keskustella tehtävien kautta hiukan yleisemmällä tasolla. Onkin erityisen tärkeää, että omainen löytää sellaisen vertaistukiryhmän, joka tarjoaa hänelle luontevan ja elämäntilanteesta selviämistä tukevan tavan saada tukea. Tätä edesauttavat riittävät ennakotiedot vertaistukiryhmän toimintakäytännöistä ja tavoitteenasetteluista.

Lopuksi voidaan todeta, että tämä tutkimus haastaa myös pohtimaan vertaistukiryhmien määritelmiä. Vertaistukiryhmien keskeisenä arvona pidetään kokemusten jakamista tasa-arvoisuutta korostavassa ilmapiirissä. Määritelmät, jotka painottavat vertaistuessa vastavuoroisia suhteita ja kriittisen elämäntilanteen käsittelyä (esim. Hyväri 2005, 214–215), eivät tuo esille kaikkia tässä tutkimuksessa esiin nousseita vuorovaikutuksen tapoja. Tämän tutkimuksen perusteella vertaistukiryhmä määritellään kerrontaympäristöksi, jonka vuorovaikutuskäytänteet muokautuvat erilaisiksi ryhmän kokemus- tai tehtäväkeskeisyydestä käsin.

Männikkö M. Two different kinds of peer support groups – A comparison of interactional structures
Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti – Journal of Social Medicine 2011;48:218–231

This article introduces interaction in peer support groups by the caretakers of people with mental illnesses. This research examines, how and what kind of peer support is constructed in the results of interaction between caretakers and facilitators. Data consists of videotaped records from two different peer support groups. The article presents typical conventions of peer support groups and differences of these conventions. In the first peer support group, the interaction constructs of subsequent statements of carers, and in the second

group, the interaction constructs around of exercises given by facilitator. Interaction is more asymmetry in the group focused on exercises than in group focused on statements of family members where facilitator's interaction is same kind as that of group members. In the interaction which is exercise-oriented, facilitator asks and group member answers. When organizing peer support groups you should consider the role of exercises and the role of experimental talking during the group meeting.

KIRJALLISUUS

- Alasuutari P. Laadullinen tutkimus. Vastapaino: Tampere 1999.
- Antikainen E, Vaarama M. Kotihoidon tuesta omahoidon tukeen. Valtakunnallinen selvitys omaishoidon tuesta sosiaalipalveluna. Raportteja 172. Stakes, Jyväskylä 1995.
- Arminen I. Therapeutic interaction. A study of mutual help in the meetings of alcoholics anonymous. Hakapaino, Helsinki 1998.
- Arminen I. Kokemusten jakaminen nimettömien alkoholistien (AA) palavereissa. Teoksessa Ruusuvuori J, Haakana M, Raevaara L. (toim.) Institutionaalinen vuorovaikutus. Keskusteluanalyttisiä tutkimuksia. Suomalaisen Kirjallisuuden seura, Helsinki 2001, 82–103.
- Byrne P, Long B. Doctors Talking to Patients: A Study of the Verbal Behaviour of General Practitioners Consulting in Their Surgeries. Royal College of General Practitioners, Exeter 1984.
- Borkman T. Experimental knowledge: a new concept for the analysis of self-help groups. Social service review 1976;50:445–456.
- Chou K, Liu S, Chu H. The effects of support groups on caregivers of patients with schizophrenia. International Journal of Nursing Studies 2002;39:713–722.
- Drew P, Heritage J. Analyzing talk at work: an introduction. Teoksessa Drew P, Heritage J. (toim.) Talk at work. Interaction in Institutional Settings. Cambridge University Press, Cambridge 1992, 3–65.
- Halonen M. (2002) Kertominen terapian välineen. Tutkimus vuorovaikutuksesta myllyhoidon ryhmäterapiassa. Hakapaino Oy, Helsinki 2002.
- Harsu A, Jähi R, Koponen T, Männikkö M. Tarinat mielenterveyskuntoutujien omaisten vertaisryhmässä. Janus 2010;18 (2):153–169.
- Hyväri S. Vertaistuen ja ammattiauttamisen muuttuvat suhteet. Teoksessa Nylund M, Yeung A. (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Gummerus, Jyväskylä, 2005.
- Jefferson G. Sequential Aspects of Storytelling in Conversation. Teoksessa Jefferson G, Sacks H, Schegloff EA. Studies in the organization of conversational interaction. Academic Press, New York, San Francisco, London 1978.
- Juhila K. Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus. Historiaa ja nykysuuntauksia. Janus 2004;12 (2):155–183.
- Julkunen R, Kangas O, Kinnunen P, Sipilä J, Suikkanen A, Urponen K. Kasvusta vastuuseen – sosiaalipolitiikan tulevaisuus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Katsauksia ja puhevuoroja 16, 1993.
- Karp D, Tanarugsachock V. Mental illness, caregiving and emotion management. Qualitative Health Research 2000;10:6–25.
- Kuuskoski E. Vertaistoiminta osana ihmisyyttä. Teoksessa Niemelä J, Dufva V. (toim.) Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveysjärjestöt uudelle vuosituhannele. PS-kustannus, Juva 2003, 30–39.
- Lindfors P. Homeopaatit vastaanotolla. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, Tampere 2005.
- Magliano L, Fiorillo A, De Rosa C, Malangone C, Maj M. Family burden in long-term diseases: a comparative study in schizophrenia vs. physical disorders. Social Science & Medicine 2005;61:313–322.
- Mead S, Hilton D, Curtis L. Peer support: a theoretical perspective. Psychiatric rehabilitation journal 2001;25 (2):134–141.
- Mykkänen-Hänninen R. Vapaaehtoistyön rajapinnoilla. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian julkaisusarja B: oppimateriaalit 6. Yliopistopaino: Helsinki 2007.
- Männikkö M, Koponen T, Huhtala O, Selin I, Lampinen S, Vehkalahti A, Ella K. Omaiset mielenterveyden tukena Tampere ry. Muistelmia kahdenkymmenen vuoden ajalta. Omaiset mielenterveyden tukena Tampere ry, Tampere 2008.
- Niemelä J, Järjestöt ajan hengen uudistajina. Teoksessa Niemelä J, Dufva V. (toim.) Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveysjärjestöt uudella vuosituhannele. PS-kustannus, Jyväskylä 2003, 108–131.
- Nylund, M. The mixed-based nature of self-help groups in Finland. Groupwork 2000;12 (2):64–85.
- Nylund M. Sosiaalisten verkostojen tutkimus ja sosiaalityön käytännöt. Janus 2004;12 (2):184–199.
- Palomäki T. ”Elämää vuoristoradalla”. Mielenterveyspotilaiden iäkkäitä omiaisia kuormittavat tekijät ja heidän kokemuksiaan vertaistuesta. Pro Gradu – tutkielma. Hoitotieteen laitos. Tampereen yliopisto, Tampere 2005.
- Peräkylä A. Institutionaalinen keskustelu. Teoksessa Tainio L. (toim.) Keskusteluanalyysin perusteet. Vastapaino, Tampere 1998.
- Raevaara L. Kysymyksen paikka ja tulkinta. Teoksessa Hakulinen A. (toim.) Suomalaisen keskustelun keinoja II. Kieli 10. Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisuja 1996, 23–46.
- Raevaara L. Potilaan diagnoosiehdotukset lääkärin vastaanotolla. Keskusteluanalyttinen tutkimus potilaan institutionaalisista tehtävistä. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2000.
- Rajamäki M. Huolenkerronta ja huolenkerrontaan vastaaminen mielenterveyspotilaiden omaisten vertaistuellisessa ryhmässä: keskusteluanalyttinen tutkimus. Pro Gradu -tutkielma. Sosiaalitutkimuksen laitos. Tampereen yliopisto: Tampere 2009. <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu04080.pdf> [Luettu 5.2.2010]
- Rapley T. The Art (fulness) of open-ended Interviewing: Some considerations on analysing Interviews. Qualitative Research 2001;1(3):303–24.
- Ruusuvuori J. Control in the medical consultation: Practices of giving and receiving the reason for the visit in primary health care. Acta Electronica

Universitatis Tamperensis 16, Tampere 2000.
<http://acta.uta.fi/pdf/951-44-4755-7.pdf> [Luettu 12.3.2009]

Ruusuvuori J, Tiittula L. (2005) Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori J, Tiittula L. (toim.) Haastattelu. tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino, Tampere 2005, 22–56.

Stengård E. Journey of hope and despair. The short outcome in Schizophrenia and the experiences of caregivers of people with severe mental disorder. Väitöskirja. Tampere: Acta Universitas Tamperensis 1066, Tampereen yliopisto, Tampere 2005.

Vehviläinen S. Ohjaus vuorovaikutuksena. Helsinki: Gaudeamus, Helsinki 2001.

Vuorinen M. Meidän ryhmä – hyvä juttu: kokemuksia ja tuloksia oma-aputoiminnasta. Mielenterveyden keskusliitto. Printway Oy, Vantaa 2002.

West C. Routine Complications. Troubles with Talk between Doctors and Patients. Indiana University Press, Bloomington 1984.

MIIA MÄNNIKÖ

YTM

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta ja kulttuuritieteiden yksikkö

Omaisiet mielenterveystyön tukena

Tampere

VIITTEET

¹ Vertaistukiryhmän lähikäsite on oma-apuryhmä. Oma-apuryhmän määritellään koostuvan henkilöistä, joilla on pulmalliseen elämäntilanteeseen liittyvä yhteinen ongelma, johon he etsivät yhdessä ratkaisua (Borkman 1976, 445). Oma-aputoiminnan lähtökohtana on selviytyminen ongelmista ilman muiden henkilöiden, erityisesti julkisten palveluiden, tukea ja apua (ks. Julkunen ym. 1993, 58; Antikainen ja Vaarama 1995, 23).

² Omaisiet mielenterveystyön tukena Tampere ry:n Vertaistuki omaisryhmissä – tutkimusprojekti toteutettiin vuosina 2006–2009. Projektin tavoitteena on ollut tutkia neljän erilaisen omaisten vertaistukiryhmän vaikutuksia ja vaikuttavuutta sekä vertaistuen rakentamista vuorovaikutuksessa. Projektin rahoittaa Raha-automaattiyhdistys (RAY).

³ Prospect ryhmämalli mielenterveyspotilaiden omaisille ja läheisille. EUFAMIN (Eurooppalaisten omaisjärjestöjen liitto) Prospect – projektissa kehittämä ryhmämalli vuosina 2001–2003. Mallin ovat suunnitelleet eurooppalaiset omaiset kokoamalla yhteen hyväksi havaitsemiaan keskustelunaiheita ja aiheeseen sopivia harjoitteita. http://www.eufami.org/index.php?option=com_content&task=view&id=73&Itemid=98

⁴ Käytetyt litteraatiomerkit: (2) tauko mitattuna sekunteina, (.) sekuntia lyhyempi tauko.

⁵ Artikkelin pääpaino on ryhmätapaamisen kokonaisrakenteen analyysissä ja siksi tässä artikkelissa ei eritellä perusteellisemmin omaisen kerronnan rakennetta.